

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Facultatea de Litere

Strălucirea existenței prin prisma limbii

Dialogul dintre Martin Heidegger și Dezső Kosztolányi în spațiul de joc
al interpretării poetice și filosofice a existenței

- teză de doctorat -

REZUMAT

Coordonator științific: Prof. univ. Dr. Benő Attila

Doctorand: Sipos Erika

2021

CUPRINS

Introducere.....	6
I. Concepte de bază, terminologie, criteriile de interpretare.....	10
1. Interpretarea existenței și psihanaliza freudiană	10
2. Analiza comparativă a conceptului de conștiință din perspectiva lui Freud și Heidegger	12
3. Manifestări lingvistice ale subconștientului: simptom, simbol, vis și glumă	14
II. Adevărul cuvântului poetic	21
1. Dezső Kosztolányi: Secrete de atelier	21
2. Filosofia hermeneutică a artei la Gadamer	24
3. Metodă versus „methodos”.....	38
4. Estetica adevărului	45
III. Sinteză	48
IV. Dialogul dintre Martin Heidegger și Dezső Kosztolányi în spațiul de joc al interpretării poetice și filosofice a existenței	50
1. Modul de gândire al lui Heidegger despre finitudine	50
2. Interpretare generală a ciclului <i>Jelaniile unui biet copil</i>	54
3. Perspectiva existențial-ontologică a poeziei lui Kosztolányi.....	61
a. Kosztolányi: Ca și când între șine ai căzut.../ Heidegger: fapt-de-a-fi-în-lume aruncat și problema timpului	61
b. Kosztolányi: Și îl văd pe El, pe Copilaș / Heidegger: Analiza Daseinului din perspectiva ontologiei fundamentale.....	68

c.	Kosztolányi: Nenea doctor/ Heidegger: Declinul omului într-o lume a discuțiilor familiare.....	72
d.	Kosztolányi: Aseară am fost și eu acolo.../ Alienarea înfiorătoare, lipsa de adăpost și dispoziția anxietății	77
e.	Kosztolányi: O moartea.../Heidegger: Grija ca, faptul-de-a-fi-întru-moarte.....	86
V.	Secolul copilului	93
VI.	Jocul	97
1.	Conceptul de joc	97
2.	Jocul în joacă.....	103
VII.	Despărțirea.....	119
VIII.	Analiză comparativă	127
IX.	Concluzii	140
X.	Bibliografie	146

CUVINTE CHEIE:

ontologie, poetică, hermeneutică, psihologie, das Man, Dasein, moarte, existență, aletheia, timp, copil, joc

REZUMAT

Obiectivul cercetării mele poate fi definit în funcție de patru aspecte - interdependente -: ontologic, poetic, psihologic și cel hermeneutic. Interconexiunea acestor patru direcții de cercetare se bazează pe ipoteza că, pe de o parte, vom înțelege mai bine anumite creații lirice dacă le citim din perspectiva filosofiei și, pe de altă parte, că poeticitatea ne poate ajuta să înțelegem mai profund anumite teorii filosofice în măsura în care prezintă probleme filosofice într-un context intens emoțional.

Pentru ca demersul meu să nu fie lipsit de finalitate, am ales începutul secolului al XX-lea ca punct central al cercetării mele în timp și Europa Centrală (mai precis, Germania, Austria și Ungaria) ca arie geografică care constituie cadrul spațial. Acest lucru m-a condus la Sigmund Freud, Martin Heidegger și Dezső Kosztolányi, ceea ce a restrâns, de asemenea, sfera de cuprindere a cercetării, care s-a dezvoltat în cele din urmă în jurul psihanalizei freudiene, ontologiei fundamentale heideggeriene și a volumului de poezii *Jelaniile unui biet copil (A szegény kisgyermek panaszzai)* al lui Dezső Kosztolányi.

Teza relevă dialogul ciclului de poezii *A szegény kisgyermek panaszzai (Jelaniile unui biet copil)* al poetului Dezső Kosztolányi cu discursul psihanalizei elaborat de Sigmund Freud, cu filozofia existențială oferită de Martin Heidegger și cu teoria hermeneutică a artei propusă de Hans Georg Gadamer.

Pornind de la premisa că operele literare nu oferă doar o singură interpretare posibilă, întrucât sunt texte "ficționale" care se remarcă printr-un joc liber de posibilități de interpretare și, prin urmare, nici o lectură nu poate fi considerată definitivă, am încercat să analizez poemele lui Kosztolányi din perspectiva filosofiei existențiale a lui Heidegger. Pentru a înțelege conținutul psihologic dezvăluit de întrebările existențiale, am folosit psihanaliza lui Freud. Terenul de joc astfel creat am delimitat prin intermediul hermeneuticii gadameriene.

Consider, că metoda comparativă constituie o modalitate bună de abordare a subiectului de cercetare, deoarece, în opinia mea, interacțiunea dintre diferitele discipline poate dezvălui noi corelații, care altfel ar rămâne ascunse. Căci, așa cum susține István Fried, cu privire la justificarea metodei comparative: „... nu ținem niciodată în mână un text unic, ci texte care se raportează la ceva și la care ne putem raporta pentru o mai bună înțelegere” (Fried 2012: 27)

În primele trei capitole sunt prezentate perspectivele, noțiunile și teoremele analizei propuse semnalând puncte de contact între psihanaliză, ontologia fundamentală, hermeneutică și concepția despre artă a lui Kosztolányi. În aceste capitole introductive, de ordin metodologic, sunt discutate ideile lui Sigmund Freud, Martin Heidegger și Hans-Georg Gadamer.

În această parte a tezei, am cercetat motivele reprimării temei morții în cadrul conceptual al lui Heidegger și am ajuns la problema tabuurilor prin intermediul psihanalizei freudiene. Ulterior, noțiunea de conștiință a fost abordată prin examinarea conținutului inconștientului, care a făcut obiectul unei analize comparative bazate pe interpretările lui Freud și ale lui Heidegger. Apoi, punând în discuție posibilitatea ieșirii la suprafață a acestor conținuturi reprimite, am ajuns la psihologia tehnicii freudiene a glumelor, care, în opinia mea, poate fi tratată alături de conceptul heideggerian de aletheia și de concepția lui Hans-Georg Gadamer despre artă.

Deoarece, din motive de transparentă, aceste teme au fost tratate separat, am rezumat rezultatele demersului la sfârșitul secțiunii teoretice și am evidențiat, de asemenea, modul în care aceste subdomenii se organizează într-un ansamblu coerent. Rezumatul fundamentelor teoretice este urmat de cel mai lung capitol, care formează coloana vertebrală a disertației și care poartă același titlu ca și subtitlul întregii disertații. În acest capitol fac o comparație între textele filosofice ale lui Heidegger și textele poetice ale lui Kosztolányi, dar fundalul teoretic mai larg schițat în capitolele introductive rămâne perceptibil ca orizont interpretativ. Capitolul rezumă mai întâi, în subsecțiuni distincte, învățătura lui Heidegger despre problema finitudinii umane, apoi discută volumul în general din perspectiva existențial-ontologică a poeziei lui Kosztolányi. După aceea se ocupă de cele cinci poeme ale volumului, considerate a fi poeme-cheie pentru analiză.

În această parte a disertației mi-am îndreptat atenția spre stabilirea dialogului dintre Kosztolányi și Heidegger, și am analizat cele cinci poeme pe baza terminologiei heideggeriene indicate și în titlurile subsecțiunilor, care, în opinia mea, acoperă toate temele indispensabile pentru o interpretare a existenței bazată pe ontologia fundamentală heideggeriană.

Deoarece, după aprecierea mea, sistemul filosofic al lui Heidegger este organizat în jurul conceptului de moarte, mărturisirile lui Kosztolányi arată și ele că poezia sa izvorăște din adâncul morții: „Florile mele își duc rădăcinile în mormânt” (Kosztolányi 1998: 822), am considerat de cuviință să analizez volumul până la poemul: O, moartea (Ó a halál) și apoi am încercat să găesc un răspuns la întrebarea: ce face din copilul, care joacă un rol central în volum, o ființă privilegiată?

Analizele poemelor sunt urmate de două capitole care abordează importante aspecte teoretice, dar și istorico-contemporane. Aceste capitole prezintă „copilul” descoperit mai întâi de psihanaliză și apoi de pedagogiile reformiste din secolul 20, din perspectiva concepției gadameriene a jocului care se manifestă și în opera de artă, mai ales în limbajul poetic care prin puterea lui de a ne disloca din rutina cotidiană, devine „lăcașul existenței”. Acest aspect a adus în discuție noțiunea de joc, intrinsec copilului, pe care am încercat mai întâi să o definesc cu referire la Johan Huizinga, iar apoi, în analiza poemului lui Kosztolányi intitulat *Jocul*, am încercat să explorez și orizontul său de semnificație mai profund și mai amplu. Din această perspectivă sunt analizate în final încă două poezii din ciclul *Jelaniile unui biet copil: Jocul, și Dute copile*.

În analiza poemului care încheie volumul, am reflectat asupra motivului pentru care Kosztolányi trebuie să-și ia rămas bun de la copilăș. Acest aspect a ridicat, de asemenea, întrebarea, cine este cu adevărat acest copil pentru Kosztolányi: o amintire, un rol, sau ambele, sau niciuna? Urmând această linie de interogație, în capitolul următor am realizat o analiză comparativă care, contrar interpretărilor larg răspândite, evidențiază bravura poetică ce reiese din impunerea perspectivei lui Heidegger. Căci, în măsura în care, ca și Heidegger, Kosztolányi nu operează un concept liniar de timp în sens vulgar, însăși noțiunea de copil a necesitat o reinterpretare. Prezumția că acest volum de poezii operează cu un altfel de concept de timp este întărită de scopul poemului de deschidere, *Ca și când între șine ai căzut (Mint aki a sínek közét esett)*, de a surprinde pentru o clipă ceea ce este etern. Spre deosebire de noțiunea liniară a timpului în accepțiunea sa cotidiană, în lumea creată de acest volum, aspectul timpului se exprimă în prezentul extatic dezvoltat în analiza lui Heidegger asupra *Dasein*-ului. Acest prezent extatic, care înlocuiește noțiunea liniară de timp în sens vulgar, creează un teren de joacă, care își scoate cititorii din existența lor cotidiană. Pentru că, în interpretarea mea, rememorarea evenimentelor din copilărie constituie doar punctul de plecare al volumului, dar la acest nivel miracolul nu se produce încă. „La acest nivel există doar fapte, despre care le-a povestit lui Kubán Endre jr. și mama poetului: „Încă de mic copil, la o vârstă fragedă. a făcut cunoștință cu suferința, cu boala și cu teama de moarte... Copilăria lui a fost o luptă permanentă cu boala și cu moartea” (Kosztolányi 2001: 243). Însă amintirile din trecut, prin prisma experienței reflectate în poezii, sunt tratate de autor la timpul prezent: „Văd poezii despre suferință, îl văd pe doctorul cel bun stând acolo, cu o lingură de cafea plină de medicamente în mână, lângă patul copilului” (Kosztolányi 2001: 243). Găsesc această remarcă foarte importantă pentru că eu consider că miracolul sau puterea creatoare a limbajului poetic, așa cum spune

Gadamer, rezidă în faptul de a aduce o îmbogățire a ființei, făcând prezent ceea ce strălucește ca frumusețe în poem. Doctorul din poem, de exemplu, nu este identic cu cel care a stat la căpătâiul copilului cu ani în urmă, ci un doctor idealizat, pe care Kosztolányi îl plasează pe terenul de joacă creat de poem, astfel încât el se află în fața noastră, în propria lui prezență, ori de câte ori citim poemul. Aceasta face eternă lumea creată de Kosztolányi, cu o existență în prezentul etern, excluzând celelalte două componente ale conceptului liniar de timp: trecutul și viitorul. După părerea mea, isprava poetică a lui Kosztolányi de a se juca cu trecerea timpului, a fost realizată prin modelarea personajelor și decorurilor volumului, adică a întregii recuzite a terenului de joacă creat de exprimarea poetică, din sentimentele și stările umane eterne, profunde și adevărate, care se desprind din întrebarea sa existențială. Acest gând mi-a venit în mod explicit atunci când am dat peste următoarea frază introductivă din relatarea lui Ferenc Virágh despre vizita sa la Dezső Kosztolányi: „Dezső Kosztolányi face parte din marea triadă a literaturii maghiare moderne din secolul al XX-lea. Dintre cei trei, Ady este forța eruptivă stârnită cu ferocitate instinctivă, Babits este inegalabilul, marele intelect, iar Kosztolányi este omul atmosferei și al emoției. La el, dominantă e atmosfera, totul este prezentat prin intermediul atmosferei.” (Kosztolányi 2001: 211) De aceea nu poate vorbi despre experiențe atunci când este întrebat de jurnaliști, pentru că, după cum spune el însuși: „Nu pot să vă spun o experiență! Să-i ceri unui scriitor o experiență este cel mai ciudat lucru. Pentru că scriitorul este cel mai sărac în experiență... scriind, el a îndepărtat chirurgical totul din el însuși. Este ca și cum ai cere bani unui cerșetor...” (Kosztolányi 2018: 117).

Analizând specificul operelor lui Kosztolányi, și Gabriella Hima ajunge la concluzia că acestea transmit o atracție foarte puternică pentru întrebările existențiale ale omului: Kosztolányi era preocupat de misterele, posibilitățile și limitele existenței, de depresiile și crizele existențiale și, mai ales, spune Hima, de problematica vieții fără perspectivă, pe care nici efortul individual, nici o eventuală schimbare a condițiilor exterioare, sociale, nu o pot rezolva... Era profund conștient de această atitudine ontologică. El și-a formulat obiectivul literar astfel: „Vreau să fiu un scriitor care bate la ușa existenței” (Hima 1992: 12). O altă asemănare importantă între concepțiile despre existență ale lui Heidegger și Kosztolányi este aceea că ei consideră că problema morții este o problemă-cheie, dar că niciunul dintre ei nu este preocupat de întrebarea, ce este moartea sau ce se întâmplă după moarte, ci mai degrabă de problema pregătirii pentru moarte

Pentru Heidegger, moartea este posibilitatea de a ajunge la omul adevărat (Dasein) în sensul aletheia, pe care o definește ca fiind cea mai sacră și insurmontabilă posibilitate (cf.

Heidegger 1989: par. 50). În nuvela Esti Kornél Kosztolányi spune: „Nu, despre moarte nu știu ce este, și de aceea nu-mi pasă de ea, ci de pregătirea pentru moarte. Aceasta este treaba mea. Trebuie să mă ocup de el într-o zi. Este singura sarcină serioasă a fiecărui om. Singurul test...” (Kosztolányi 1973: 51-52)

Astfel, la fel ca și pentru Heidegger, moartea pentru Kosztolányi nu înseamnă pur și simplu încetarea existenței, ci este ea însăși parte a vieții, motiv pentru care poate deveni un concept-cheie în interpretarea existenței pentru ambii gânditori, în măsura în care moartea ne face să conștientizăm unicitatea și irepetabilitatea vieții. Această idee heideggeriană este exprimată de Kosztolányi astfel: „numai cel care este pe punctul de a pleca poate vedea cu adevărat lumea” (Hima 1992: 35)

În interpretarea mea, Dezső Kosztolányi nu a fost, așadar, un călător în timp, ci a întreprins o călătorie interioară în care s-a dezbrăcat de toate rolurile și a ajuns la realitatea umană nudă, care s-a concretizat în prezentarea omului adevărat în sensul de aletheia, prin puterea creatoare a cuvântului poetic. Această cale l-a condus la „bietul copilăș” a cărui povară existențială apasă asupra tuturor cititorilor, dar nimeni nu este capabil să ridice această greutate de pe umerii celor care îl urmează. Tot ceea ce se poate face, și acesta este scopul disertației mele, să integrăm întrebările umane, eterne și adevărate, pe care ni le adresează poemele, într-un discurs filosofic care să se prelungească la infinit.

Ultimul capitol tematic, înainte de rezumatul rezultatelor tezei, compară interpretarea poeziilor lui Kosztolányi, formulate în capitolele anterioare ale tezei, cu perspectiva unui manual al profesorilor de liceu din Ungaria și a unui manual de limba maghiară din România. Ideea capitolului se bazează pe faptul, că auxiliarele didactice sunt bune documente ale abordării consacrate a unei anumite perioade, ale unei interpretări canonizate a unei opere literare.

Scopul tezei de doctorat a fost acela de a realiza, în cadrul unui așa-numitului joc al cunoașterii de sine, o analiză specifică a lumii poetice a lui Dezső Kosztolányi, care să ducă la o întâlnire cu existența sub egida ontologiei fundamentale heideggeriene.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Adorno W. Theodor: A művészet és a művészetek, ford. Láng Rózsa, Helikon kiadó 1998.
2. Angi István: A dialógus poétikája, In. Erdélyi Múzeum - 63. kötet, 2001. 3-4.füzet 165-171. old.
3. Bacsó Béla: A megértés művészete – a művészet megértése, Budapest, JAK füzetek, 1989.
4. Bacsó Béla: Filozófiai és művészetelméleti írások, Kijárat, Budapest, (Kiállni a zavart 2004, Az eleven szép 2006)
5. Bacsó Béla (szerk.): Szöveg és interpretáció, Cserépfalvi kiadás, Budapest, 1991.
6. Balogh Tibor: A klasszikus pszichoanalízis hatása a 20-as, 30-as évek magyar lélektanára és kultúrájára.
http://adattar.vmmi.org/cikkek/13886/hid_1987_04_14_balogh.pdf
7. Biemel Walter: Semnificația temporalității în fenomenologie și în gândirea lui Heidegger, în Timp și melancolie, coord. vol. Constantin Grecu și Corneliu Mircea, trad. Corneliu Mircea, Ed. Hestia, Timișoara, 1996.
8. B. Fundoianu: Conștiința nefericită, Humanitas, București, 1993.
9. Csejtei Dezső: A halál hermeneutikája, Veszprém, 2000.
10. Érfalvi Livia: Kosztolányi írásművészete, Poétikai monográfia, Iskolakultúra, Veszprém, 2012.
<https://mek.oszk.hu/10900/10999/10999.pdf>
11. Érfalvi Livia: Az önértelmezés útjai (Kosztolányi Dezső: A játék...)
<http://mek.oszk.hu/06500/06547/html/index.htm/>
<http://erfalvy.hu/old/Oldalak/Letoltesek/dion%FCszosz3.pdf>
12. Fehér M. István: Martin Heidegger, Kossuth Kiadó, Budapest, 1984.
13. Fehér M. István: Hermeneutikai tanulmányok, L'Harmattan, 2001.
14. Fehér M István: Irodalom és filozófia, 2008.
<http://real.mtak.hu/4841/1/1127514.pdf>
15. Fehér M. István – Kulcsár Szabó Ernő (szerk.): Hermeneutika, esztétika, irodalomelmélet, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
16. Freud Sigmund: Pszichoanalízis, ford. Ferenczi Sándor, Lengyel József és Pártos Zoltán Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.

17. Freud Sigmund: Esszék, ford. Bart István, V. Binet Ágnes, Vikár György és Linczényi Adorján, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
18. Fried István: Bevezetés az összehasonlító irodalomtudományba, Lucidus Kiadó, Budapest, 2012.
19. Füköih Borbála és Pethőné Nagy Csilla: Mélyfúrás – Kosztolányi a lírikus és a prózaíró (Tanári útmutató), Educatio Tarsadalmi és Szolgáltató Közhasznú Társaság Kiadó, Budapest, 2007.
20. Füst Milán: Emlékezés Kosztolányi Dezsőre, In Dunántúli 1956/ 16. sz., 72-76. old.
21. Gadamer Hans-Georg: A kép és a szó művészete, ford. Hegyessy Mária, In. Bacsó Béla (szerk.) Kép Fenomén Valóság, Kijárat kiadó, 1997, 274-275. old.
22. Gadamer Hans-Georg: A szép aktualitása, ford. Bonyhai Gábor T-TWINS Kiadó, Budapest, 1994.
23. Gadamer Hans-Georg: Igazság és módszer. ford. Bonyhai Gábor, Gondolat, Budapest, 1984.
24. Heller Ágnes: Költészet és gondolkodás. Múlt és Jövő, Budapest, 1998.
25. Heidegger Martin: A műalkotás eredete, bev. Hans-Georg Gadamer, ford. Bacsó Béla, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988.
26. Heidegger Martin: Lét és idő, előszó: Fehér M. István, ford: Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Vajda Mihály, Kardos András, Orosz István, Gondolat, Budapest, 1989.
27. Heidegger Martin: Az idő fogalma, ford. Fehér M. István, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992.
28. Heidegger Martin: „Költőien lakozik az ember...”, ford. Bacsó Béla, Hévízi Ottó, Kocziszky Éva, Pongrácz Tibor, Szijj Ferenc és Vajda Mihály, T Twins Kiadó/ Pompeji, Budapest, Szeged, 1994.
29. Hima Gabriella: Az egzisztencializmus és Kosztolányi
http://epa.oszk.hu/00000/00001/00348/pdf/itk_EPA00001_1986_06_694-704.pdf
30. Hima Gabriella: Kosztolányi és az egzisztenciális regény (Kosztolányi regényeinek poétikai vizsgálata), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
31. Horváth Gergő: Heidegger és a pszichoanalízis A daseinanalitikus és a pszichoanalitikus halál-felfogás összevetése

http://epa.oszk.hu/01600/01639/00006/pdf/EPA01639_elszo_szazad_2012_nyar_455-493.pdf

32. Huizinga Johan: Homo Ludens, ford. Máthé Klára, Atheneum, Szeged, 1994.
33. Jankélévitch Vladimir: Tratat despre moarte, trad. Ilie și Margareta Gyurcsik, Amarcord, Timișoara, 2000
34. Kemény Gábor. Kosztolányi nézetei a nyelv esztétikumáról. Magyar Nyelv 1986/ 82, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 95-105. old.
35. Király V. István: A halál és a meghalás tapasztalata, Közdok Könyvkiadó, Budapest, 2002.
36. Kiss Ferenc: Kosztolányi-tanulmányok, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1998.
37. Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek, (Szerk. Réz Pál) Szépirodalmi Könyvkiadó (Forum Könyvkiadó) 1990.
38. Kosztolányi Dezső: Levelek-Naplók, Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
39. Kosztolányi Dezső: Gyémántgöröngyök, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001.
40. Kosztolányi Dezső: Tükörfolyósó. Magyar írókról, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
41. Kosztolányi Dezső: Összes Művei/ A szegény kisgyermek panaszai (Kritikai kiadás), Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2014.
42. Kulcsár Szabó Ernő és Szegedy -Maszák Mihály (szerk.): Újraolvasó/ Tanulmányok Kosztolányi Dezsőről, Anonymus, 1998.
43. Lánicz Irén: Kosztolányi gondolatai a nyelvről, 2003.
<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/80/lancz.html>
44. Landsberg Paul Ludwig: Eseu despre experiența morții, trad. Mariana Vazaca, Humanitas, București, 1992.
45. Láng Gusztáv: Kosztolányi és Freud, In Kiskatedra, Komp-Press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1993, 109-113. old.
46. Lapis József: Az elmúlás poétikája - A haláltapasztalat esztétikai közvetítettsége a két világháború közötti magyar költészetben.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/106038/LapisJ_disszertacio-t.pdf?sequence=7
47. Neumer Katalin: Tévelygések a nyelv labirintusában, Doxa könyvek, MTA Filozófiai Intézete, Budapest, 1995.
48. Orbán Gyöngyi: Ígéret kertje. A dialógus poétikája felé; Pro Philosophia, Kolozsvár, 1999.

49. Pöggeler Otto: Drumul gândirii lui Heidegger, trad. Cătălin Cioabă, Humanitas, 1998.
50. Réz Pál (szerk.): Tükörben, Századvég Kiadó, Budapest, 1993.
51. Román J. István: Kosztolányi egzisztencializmusa, 1958. In Kortárs, II. köt., 87-90. old.
52. Rónay László: Kosztolányi Dezső, Gondolat kiadó, Budapest, 1977.
53. Rudolf Carnap: A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül, ford. Altichter Ferenc In A Bécsi kör filozófiája, Gondolat Könyvkiadó, 1972, 61-92. old.
54. Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi nyelvszemlélete 1994.
<http://users.atw.hu/negyesi/egyeb/irodalomtudomany/szegedy%20maszak%20mihaly/kosztola.htm>
55. Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső, Kalligram, Pozsony, 2010.
56. Szili Katalin: Kosztolányi a nyelvről (Kosztolányi nyelvszemléletének kérdéséhez).
<http://nyelvor.c3.hu/period/1331/133102.pdf>
57. Vattimo, Gianni: Dincolo de subiect – Nietzsche Heidegger si hermeneutica –, trad. Ștefania Mincu, Pontica, 1994.
58. Zágonyi Ervin: Kosztolányi és az orosz irodalom, Akadémiai kiadó, Budapest, 1990.
59. Zolnai Béla: Kosztolányi, Nietzsche, Juhász, In Irodalomtörténet, 1958., 389-405. old.
60. Wittgenstein, Ludwig: Filozófiai vizsgálódások, ford. Neumer Katalin, Atlantisz, 1998.

Folyóiratok

61. Nyugat, XXIX. évf., 12. sz., 1936 december: Kosztolányi Dezső emlékszám.
62. Vulgó II. évfolyam, 3-4-5 szám: A halál adománya.